

lastnega dela. Ko sva ostala v odmoru sama na hodniku pred dvorano, je počasi vprašal: »Ali veste, kako je takrat, kadar je človek samega sebe čisto do kraja sit?« Dobro poznam ta občutek, zato sva oba nekaj časa molčala, potem pa je utrujeno dodal: »Vidite, tako je zdajle z mano.«

Povedal je še, da ga na premiero ne bo. Pozneje da pride, na kakšno študentsko ali delavsko predstavo.

Po prvem premierskem aplavzu smo telefonirali pisatelju, ki je ostal v svoji delovni sobi v ulici, kjer se je rodila »Balada«: Led je prebit. Dvorana je z odobravanjem sprejela besedilo, preneseno v odrski prostor tako, da mu ni bila storjena sila.

(dm)

Trois lettres de Juš Kozak précédant la représentation de sa »Balade de la rue«.

La publication de ces lettres inédites de Juš Kozak, mort récemment et qui fut un des plus importants écrivains slovènes de ce siècle (1892—1964) est importante pour deux raisons:

Juš Kozak fut en tant que directeur du Théâtre national slovène de Ljubljana pendant de longues années étroitement lié au sort du théâtre slovène mais n'a jamais écrit d'oeuvre dramatique. C'est pourquoi la représentation de sa »Balade de la rue« (Théâtre municipal de Ljubljana 1958) préparée par Mirko Mahnič, marque un événement exceptionnel. En outre, ces lettres nous révèlent quelques traits du caractère et du tempérament de l'écrivain, ballotté entre le désir de voir l'oeuvre mise en scène et la défiance du succès. Ces lettres sont publiées au lieu du nécrologue habituel comme contribution à la compréhension d'une partie moins connue de l'oeuvre de l'écrivain.

Nušić – načelnik umetniškega oddelka ministrstva za prosveto in slovensko gledališče

(Ob stoletnici njegovega rojstva)

Dognanje, da »Nušića po vsej pravici lahko štejemo med zagovornike ali vsaj med najpomembnejše posredovavce v zvezi z nastankom Slovenskega narodnega gledališča in tudi z njegovo nadaljnjo usodo,« in med tiste, ki so se uspešno potegovali za poddržavljenje gledališč v Ljubljani in Mariboru (glej »Nušić v slovenskih poklicnih gledališčih«, Gledališki list Drame SNG Lj., št. 4, 179) lahko potrdimo z izborom dokumentov, ki se nahajajo v Slovenskem gledališkem muzeju. Med njimi je posebno zanimiv najstarejši, ki ga je Združenje gledaliških igralcev Srbov, Hrvatov in Slovencev — pododbor Ljubljana 20. 2. 1920 koncipiralo za Centralni odbor Združenja in hkrati — seveda nekoliko prestiliziranega in skrajšanega — za načelnika Nušića, ki se je osem mesecev prej (4. 6. 1919) mudil v Ljubljani in se ob tem več ali manj pobliže seznanil s slovenskimi gledališkimi razmerami.

Omenjeni dokument se glasi:

Branislav Nušić, načelnik umetniškega oddelka pri ministrstvu prosvete.

Ljubljansko gledališče prehaja s tem mesecem v drugo polovico letošnje seziye. Z nekako mrkim obrazom zremo v preteklo polovico seziye. Mnogo se nam je obetalo v Beogradu, čakali smo v upanju, da se nam naše razmere izboljš-

šajo in da se že davno projektirano podržavljenje gledališča vendar že enkrat uredni; toda na našo žalost — varali smo se zelo. Ljubljanski pododbor je — resnici na ljubo povedano — napel vse svoje sile, da doseže to, kar imajo že davno Zagreb in Beograd. Pošiljal je na lastne stroške deputacije v Beograd v nadi, da dosežemo na ta način to, po čemer stremimo mi in ves kulturni in inteligentni svet v Sloveniji. Obljubilo se jim je vse — a izpolnilo nič! Tukajšnji pododbor zmore že komaj odgovarjati na vsa vprašanja in pritožbe svojih članov. Zato je imel 17. t. m. sejo, v kateri je bilo sklenjeno, da naj se takoj obrne na načelnika g. Nušiča s sledečimi vprašanji:

1. Kaj je s podržavljenjem ljubljanskega gledališča sploh?
2. Kaj je z imenovanjem intendanta?
3. Kaj je z dokladami in poviški doklad, kajti naši ljudje ne morejo več živeti pri teh mizernih plačah v vedno naraščajoči druginji!

G. načelnik Nušič je obljubil našim delegatom, da pride osebno v Ljubljano, da skupno s pododborom te stvari uredi, toda mi čakamo zaman Vašega prihoda. Pisali smo več pisem in brzojavili na Centralni odbor Združenja, da naj sporoči g. predsednik, kdaj pride g. načelnik, toda nikakega odgovora. Zdi se nam, da nas premalo uvažuje. Čitali smo že od početka sezije, da je ministrski svet podržaval gledališče. Minulo pa je že dokaj časa, a o faktu izvedbi tega

Nušič bere eno svojih del — 7. 5. 1919 v Beogradu. Od leve: Fran Govekar, Mihajlo Marković, igralec v Zagrebu, Branislav Nušič, Gavrilović, prvi igralec in režiser v Beogradu, zagrebški intendant Hreljanović, upravitelj Čekić iz Beograda

sklepa ni ne duha ne sluha. Ima li res ministrstvo prosvete toliko posla, da ne more izvršiti tako važnega kulturnega vprašanja, kakor je podržavljenje gledališča? Saj je menda ministrstvo prosvete zato tu, da se briga za kulturo državljanov. Mislimo, da je ministrstvo prosvete vendar samostojno in da nima z zunanjo politiko nič ali pa prav malo opravka?! Izgovori, da ni denarja, so čudni in plehki, kajti za druga gledališča in druge reči je dovolj denarja. Torej od kje izvira to zavlačevanje podržavljenja? Iz vsega tega sklepamo, da so vodilni krogi naklonjeni konzorciju (Konzorcij je od 1918 do podržavljenja spomladi 1920 vodil ljubljansko gledališče, ki je bilo prvotno podjetje. Op. p.) in da so bile vse besede o podržavljenju v Beogradu le fraze?! Čutimo se dolžne, da spričo takemu postopanju apeliramo vlado na enakopravnost troimenega naroda v Kraljevini in da smo mi Slovenci morda najbolj potrebni pravega dobrega gledališča, ki smo bili v kulturnem oziru najbolj potiskani in zanemarjeni od neprijatelja.

Prosimo (najprej napisano »opozarjamo«, kar je Pregarčeva roka prečrtala — op. p.), da nam načelnik umetniškega oddelka ministrstva prosvete g. Nušić takoj pomore iz tega težkega položaja, kajti v nasprotnem slučaju smo pripravljene vsi solidarno stavkati. In če konzorcij 1. 3. ne izplača draginskih doklad in noče prevzeti gledališča vlada, bodo igralci na svojo roko igrali dalje, da si zaslužijo vsakdanji kruh, ne oziraje se na terjatve in dolgove konzorcija, ne bodo priznali abonentov itd. Posledica tega bo kulturni škandal, toda za vodilne kroge.

Prosimo g. načelnika, naj blagovoli torej naš sedanji položaj dobro premotriti, da ne pride do dogodkov, ki bodo kulturni škandal ne samo za Slovence, temveč za vse Jugoslovane.

Pričakujemo torej takojšnjega odgovora.

Ne vemo, če je srbski humorist dobil zgornji koncept, ki so mu v njem brali tako grenke in pogumne levite, ker je zelo verjetno, da so ga vsaj precej omilili, izpričano pa je, da se je Nušić z vso močjo in z vsem svojim vplivom zavzel za podržavljenje ne samo ljubljanskega, ampak tudi mariborskega gledališča. In če v dopisu z dne 25. maja 1920 Nušić zapiše:

Ministrstvo prosvete učinilo je i samo kot Deželne vlade potrebne korake da bi se pozorište u Mariboru održalo —

lahko verjamemo, da je bil on sam in noben drug tisti, ki je te korake naredil.

Prav tako je bil verjetno tudi on sam tisti, ki je izvrtal ali vsaj pospešil najrazličnejše dotacije, ki naj bi se z njimi opomogli slovenski poklicni gledališči. In samo njegova naklonjenost do njiju je hotela, da bi bila vesela novica čimprej v Ljubljani. O tem priča brzopjavka z dne 26. 11. 1922:

Narodnom gledalištu Ljubljana — Odobrena je suma od 250 000 dinara za isplatu dodataka — Načelnik Nušić.

16. 3. 1923 je Nušić razposlal cirkular oz. anketo, ki naj bi pomagala rešiti vprašanje tako imenovanih pokrajinskih (oblastnih) gledališč, kakršno je bilo tačas tudi mariborsko. Spričo finančne stiske so bolj životarila kot živila, zato je bilo nujno nekaj ukreniti. Cirkular je dal v pretres pet mnenj in ker gre za usodo enega slovenskih gledališč (mariborskega), si jih velja ogledati:

1. mnenje: znižati število teh gledališč — od šestih na tri ali največ na štiri, potem pa številu, ki ostane, ustvariti vse materialne in moralne pogoje za pravičen razvoj in napredek;

2. mnenje: povabiti posamezne pokrajine, da svojemu gledališču zagotove prav tako subvencijo, kakršno mu daje država. Če pokrajina tega ne bo marala, je to znamenje, da ji ni mar za svoje gledališče in tedaj je tako gledališče treba zapreti;

3. mnenje: združiti nekatera gledališča, se pravi po dva zlit v enega. Tako npr. Novi Sad-Osijek, Sarajevo-Split, Maribor-Ljubljana;

4. mnenje: posamezna pokrajinska gledališča spremeniti v podružnice centralnih gledališč. Tako bi bil Novi Sad podružnica beograjskega, Osijek zagrebškega, Maribor pa ljubljanskega gledališča;

5. mnenje: oddati posamezna pokrajinska gledališča privatnim zakupnikom — posameznikom ali konzorcijem — ki bi dajali zadosti moralne in materialne garancije za vođenje gledališča v umetniškem in narodnem duhu; država bi v tem primeru zmanjšala subvencijo, a obdržala pravico do nadzorstva.

Kočljivo vprašanje je znal reševati Nušić — po okrožnici sodeč — na moč demokratično in s poslušom za tragično situacijo, saj ne izključuje pravice posameznih gledaliških uprav, da stavijo nove predloge in nova mnenja. Nobenega dvoma pa ni, da je bil spet on tisti, ki je največ pripomogel, da se načrt ni uresničil v najusodnejši obliki. Mariborsko gledališče je ohranilo svoj samostojnost in kmalu opravičilo zaupanje, ki so ga stavili vanj razumni gledališki ljudje, med njimi tudi Branislav Nušić.

(mm)

Nušić — chef de la section artistique au Ministère de la Culture et le Théâtre slovène. Le comédiographe serbe Branislav Nušić, en tant que haut fonctionnaire à Belgrad a plusieurs fois négocié en faveur du Théâtre slovène de Ljubljana, surtout durant les années critiques de 1918—1923.

Aškerc o Nušiću

30. 9. 1901 je takratni urednik Ljubljanskega zvona Anton Aškerc poslal Risti Odaviću v Beograd pismo, v katerem na dveh straneh omenja dramatika Nušića:

Velecenjeni gospod! Nadejam se, da ste se srečno povrnili v Belgrad, pri-
nessši s seboj lepih spominov s potovanja.

Tudi jaz sem potoval od 1. do 24. sept., in to po Rusiji. Videl sem Varšavo, Petrograd, Moskvo in Kijev.

Rusija se mi je tako prikupila, da pojdem v kratkem spet tja.

Danes Vam pa pišem v zadevi Nušičeve igre »Tako je moralo biti«. Mi smo jo dali na repertoar, pa bi jo radi igrali.

Ali morete svojo obljubo izpolniti in nam dramo preskrbeti?

Prosim izročite g. Nušiću moj poklon ter mu izrazite moje želje.

Drama, ako še ni natisnjena, naj bi bila vsaj z latinico čisto in čitljivo prepisana, da bi jo mogli tukaj prevesti.

Gospod Nušić naj tudi pove, če zahteva za prevod kak honorar in za inscenacijo kako tantiemo od gledališča. Drama bi se predstavljala takoj, čim bi bila prevedena. V nadeji, da se nam prošnja usliši, se Vam priporočamo.